

goals they set and how to integrate their efforts on achieving them; a General characteristic of the collective and its development level (a level of maturity), which is defined as the ability of the team to put the actual and real common goals, to form the structure of individual goals that are integrated with the General, build and modify the structure of interactions, relationships, to ensure the achievement of the goals with the greatest possible efficiency; is characterized by the level of development of the teaching staff from the point of view of three components: value-orientation of maturity, level of organisation and cohesion; it is shown as the value-orientation and maturity of the team, showing the degree of readiness to exert their efforts for achievement of high results in the teaching-educational activity is based on the orientation and the achievement of the activities, orientation to development, self-development; emphasizes that the organization of the collective (responsibility, harmony, involvement in management) and unity (unity orientation, compatibility, and stability) affect the level of development of pedagogical collective.

Key words: pedagogical staff, the structure of the teaching staff, the levels of development of the teaching staff.

Стаття надійшла до редакції 27.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Харченко С. Я.

УДК 37.091.4Макаренко:37.035

І. І. Курліщук

**ПРІОРИТЕТНІ ІДЕЇ СОЦІАЛЬНОГО ВИХОВАННЯ
ОСОБИСТОСТІ У ПЕДАГОГІЧНІЙ СПАДЩИНІ
А. С. МАКАРЕНКА**

Актуалізація питань пов'язаних з проблемами становлення і розвитку соціального виховання в Україні потребує нового осмислення теоретичних і практичних досягнень видатних вітчизняних педагогів. Особливого значення має дослідження спадщини педагога-новатора ХХ століття А. С. Макаренка.

З 1991 року в Україні функціонує Міжнародна Макаренківська Асоціація, зусиллями якої значно розширені уявлення наукового світу про своєрідність його концепції виховання.

Погляди «пророка колективістського виховання» на сутність соціального виховання особистості привертають неабияку увагу науковців різних країн. Вивчаючи його твори, можна легко знайти відповіді на педагогічні питання сьогодення.

Серед сучасних наукових розробок нових аспектів педагогічної спадщини А. С. Макаренка стосовно теорії і практики виховання і соціалізації особистості відомі дослідження фахівців з педагогіки, історії педагогіки, психології та соціології: М. Богуславського, Н. Голованова, О. Еремкіна, Г. Козлової, Т. Кувшинової, В. Мосолова, Ю. Мануйлова, Л. Степашко, В. Слободчикова, а також Ю. Кувшинова, А. Кушніра, В. Морозова, Р. Соколова, О. Ткаченко, А. Фролова.

Однак, проведений аналіз наукової літератури, засвідчив, що сьогодні окреслена проблема потребує подальшої розробки і вивчення.

Метою статті є дослідження, аналіз і узагальнення пріоритетних ідей соціального виховання особистості у теорії і практиці А. С. Макаренка.

Системі виховання А. С. Макаренка як особистісно зорієнтованій технології колективного творчого виховання характерна гуманістична спрямованість, що відбивається в ідеї гармонізації розвитку особистості і колективу. На його думку, людина як особистість не просто входила до групи однолітків, а разом утворювала єдиний «виховний колектив», що і являв собою «цілісний соціальний організм» як виховну систему [1].

Виховання дитини у колективі зовсім не було новим способом соціального виховання на той час. Проте Макаренко по-іншому поглянув на дитячий колектив, пристосував до нього закони дорослого трудового колективу. Розглядав колектив як суспільство майбутнього.

Педагог розробив «програму людської особистості», під якою розумів «програму людського характеру, причому в поняття «характер» вкладав весь зміст особистості, тобто і характер зовнішніх проявів і внутрішньої переконаності, і політичне виховання, і знання – рішуче всю картину людської особистості <...>» [2, с. 33].

Питання виховання волі і характеру були центральними у його практичній діяльності. Розглядаючи їх не як спадкові якості біологічно обумовлені, А. С. Макаренко, як і К. Д. Ушинський, вказував на те, що вони виховуються у конкретних суспільно-політичних умовах в процесі трудової діяльності.

«Проблема особистості може бути дозволена, якщо в кожній людині бачити особистість», – стверджував він [3, с. 13].

Науково-педагогічна спадщина А. С. Макаренка – це зразок глибокої віри у великі можливості людини. Він завжди вказував на те, що педагогіка повинна орієнтуватися лише на позитивні риси особистості.

Слід зазначити, що А. С. Макаренко був прихильником спеціальної виховної дисципліни, основними принципами якої були:

- повага і вимога;
- щирість і відкритість;
- принциповість;
- турбота і увага, знання;
- вправи;

- загартування;
- праця;
- колектив;
- сім'я: дитинство, кількість любові і міра суворості;
- дитяча радість, гра;
- покарання і нагорода.

Дотримання цієї дисципліни членами колективу ставало своєрідним гарантом їх свободи і захищеності: «Логіка нашої дисципліни стверджує, що дисципліна ставить кожен окрему особистість, кожен людину в більш захищене, більш вільне становище... дисципліна – це свобода... Дисципліна в колективі – це повна захищеність, повна впевненість у своєму праві, шляхах і можливостях саме для кожної окремої особистості» [5, с. 116].

Колективне виховання не вступає у протиріччя з вихованням особистості. Більш того, у педагогічній спадщині Макаренка ми знаходимо реалізацію ідеї про гармонізацію розвитку особистості і колективу. Колектив видатний вітчизняний теоретик і практик розглядає як «вільне об'єднання людей <...> добре дисциплінований одухотворений колектив, пов'язаний тісними узами дружби» [3, с. 96]. І це за умови, що «колектив об'єднує людей не тільки через загальну мету та загальну працю, але через загальну організацію цієї праці. Загальна мета – не випадковий збіг приватних цілей, а саме мета всього колективу. Співвідношення суспільної та приватної мети у нас не є співвідношенням протилежностей ...» [6, с. 98].

Важливими для вивчення моделі «виховного колективу» А. С. Макаренка є закони існування колективу:

- закон системи перспективних ліній,
- принцип паралельної дії,
- спадкоємність поколінь.

Ми можемо стверджувати, що ці закони забезпечували демократичність функціонування його колективів, особистісну спрямованість соціального виховання, орієнтацію на розвиток індивідуальності вихованців, підхід до кожної дитини з «оптимістичною гіпотезою».

Розглянемо, які елементи було покладено Макаренком в основу його моделі «виховного колективу». Серед основних елементів він виділяв: самоврядування (стосується і вихованців, і педагогів, визнається їх рівноправність); писані і неписані норми життя і правила поведінки у колективі, загальний режим; дисципліну; супідрядність; відповідальність; мажорний стиль життя; етику; характер відносин в колективі; інтереси дитинства.

«Виховний колектив» мав чітку програмно цільову установку на розвиток особистості. А. С. Макаренко писав: «Ми бажаємо виховати культурного радянського робітника. Отже, ми повинні дати йому освіту,

бажано середню, ми повинні дати йому кваліфікацію, ми повинні його дисциплінувати, він повинен бути політично розвиненим і відданим членом робітничого класу, комсомольцем, більшовиком. Ми повинні виховати в нього почуття обов'язку і поняття честі, інакше кажучи - він повинен відчувати свою гідність і свого класу і пишатися ним, він повинен відчувати свої зобов'язання перед класом. Він повинен уміти підкорятися товаришеві і повинен уміти наказати товаришеві. Він повинен уміти бути ввічливим, суворим, добрим і нещадним – в залежності від умов його життя і боротьби. Він повинен бути активним організатором. Він повинен бути наполегливим і загартованим, він повинен володіти собою і впливати на інших; якщо його покарає колектив, він повинен поважати і колектив, і покарання. Він повинен бути веселим, бадьорим, підтянутим, здатним боротися і будувати, здатним жити і любити життя, він має бути щасливим. І таким він повинен бути не тільки в майбутньому, але і в кожен свій нинішній день».

Особистісна і соціальна спрямованість макарєнківського колективного виховання значною мірою забезпечувалася такими факторами:

по-перше, співвідношенням інтересів особистості і колективу, що виражалася у єдності і боротьбі цих інтересів, при цьому враховувався генезис індивідуальних і суспільних інтересів, перспектива їх розвитку;

по-друге, різноманітністю емоційного і духовного життя колективів. Важливе значення в цьому відіграло самоврядування, механізми «системи перспектив» і «паралельної дії», що були орієнтовані на гармонізацію виховання і суспільного життя колективу і особистості, спрямовані на розвиток власних інтересів вихованців, з урахуванням їх схильностей і здібностей;

по-третє, різноплановістю навчально-виробничих завдань. Макарєнківський колектив мав соціальний статус, володів господарською самостійністю. Це був особливий вид виробничо-трудового і водночас навчального колективу.

Аналіз теоретичних робіт А. С. Макарєнка свідчить про визнання ним беззаперечної вагомості соціального виховання особистості.

У своїх роботах він не вживає поняття «соціалізація особистості», проте багато уваги приділяє питанням соціальної спрямованості виховання. У процес, який нині у соціологічній науці визначається поняттям «соціалізація», педагог-практик включив три елементи:

- особистість;
- колектив;
- суспільство.

Саме через колектив і в колективі особистість адаптується до суспільного життя. У колективі здійснюється становлення людського в людині в усіх її вимірах – і тілесних, і духовних. А. С. Макарєнко пов'язував виховання та соціалізацію через спосіб життя колективу.

Усі три елементи – суспільство, особистість колектив – Макаренко пов'язував в теорії паралельної педагогічної дії: «... маємо справу тільки з загоном. Ми з особистістю не маємо справи. Таке офіційне формулювання. Хоча по суті, це є форма впливу саме на особистість...» [6, с. 165].

Узагальнено виявлені і досліджені пріоритетні ідеї соціального виховання особистості.

По-перше, цілі і зміст соціального виховання залежать від соціального замовлення. Мабуть, однією з головних причин успіху його педагогіки, було саме чітке бачення мети виховної роботи.

Крім того, процес виховання він не обмежував простором вихователь – вихованці. Антон Семенович вказував на те, що виховує все: люди, речі, явища. Він упевнений, що виховання проводиться «кожним із вас над кожним з вас». У процесі виховання простежується спадкоємність поколінь: більш доросле покоління передає свої переконання, свій соціальний досвід молодшому. Звідси соціальна зумовленість цілей виховання.

По-друге, виховання особистості завжди носить суспільний характер оскільки є колективістським. Беручи участь у життєдіяльності колективу, особистість виступає ініціатором і творцем його розвитку. Робота в колективі вимагає від людини здатності до самостійного вибору, вміння приймати рішення в численних життєвих ситуаціях. А це відповідно виховує почуття честі, громадського боргу, обов'язку по відношенню до інших членів колективу. Це забезпечується тим, що вихованці відчують себе повноправними членами громадського життя. Необхідною умовою цього є єдність і гармонізація виховання і суспільного життя.

Педагог-новатор ніколи не відділяв мету виховання від суспільно-політичних цілей. Вказував на те, що дитину одразу треба включати до суспільно-політичного життя. І задача педагога підібрати шляхи такого включення.

По-третє, колективний характер виховання не відкидає особистісну спрямованість виховання. У практиці колективного виховання ми не знаходимо протиріч з вихованням особистості. Формування людської особистості виступає результатом засвоєння соціальних програм, проте це засвоєння відбувається через індивідуальне сприйняття. Ставлення до людини як вищої цінності забезпечує особистісну спрямованість колективного виховання. Саме як цінності необхідні для формування гуманної особистості А. С. Макаренко розглядає гуманне співтовариство, активну діяльність, ідею гармонії людини і спільноти, реалізація яких можлива лише у колективі.

Тому сучасними науковцями на перше місце у вивчення його педагогічної спадщини все більше виноситься осмислення макаренівського гуманізму, аналіз гуманістичної спрямованості його системи.

Важливу роль у процесі соціального виховання відіграє родина як своєрідний колектив, що допомагає визнати міру між «...суспільною роботою і <...> щастям, тим, що ми беремо від суспільства» [6, с. 214].

Отже, теоретичні положення А. С. Макаренка, у яких відображаються основні ідеї і принципи соціального виховання, його суспільний і колективістський характер не втратили своєї актуальності в сучасних умовах розвитку української освіти. Розроблений ним ряд принципів і сьогодні можна використовувати для вирішення проблем дитинства. Серед цих принципів слід назвати принцип зв'язку виховання з життям, принцип поваги і вимоги до особистості, принцип педагогічного оптимізму, принцип захищеності особистості в колективі та ін.

Список використаної літератури

1. Коллектив и воспитание личности / сост. и авт. вступ. сл. В. В. Кумарин. – М.: Педагогика, 1972. – 332 с. **2. О воспитании** молодежи: Сб. избр. пед. произведений / под общ. ред. Г. С. Макаренко. – М.: Трудрезервиздат, 1951. – 395 с. **3. Макаренко А. С.** Педагогические сочинения: В 8 т. / АПН СССР; Редкол.: М. И. Кондаков (гл. ред.), В. М. Коротов, С. В. Михалков, В. С. Хелемендик. – М.: Педагогика, 1983-1986. – Т. 7. – 1986. – 318 с. **4. Макаренко А. С.** Воспитание гражданина / сост. Р. М. Бескина, М. Д. Виноградова. – М.: Просвещение, 1988. – 304 с. **5. Избранные** педагогические произведения: Ст., лекции, выступления / АПН РСФСР; Сост. И. Ф. Козлов; под общ. ред. Е. Н. Медынского (вступ. ст.), И. Ф. Свядковского. – М.: Учпедгиз, 1946. – 302 с. **6. Макаренко А. С.** Педагогические сочинения: В 8 т. / АПН СССР; редкол.: М. И. Кондаков (гл. ред.), В. М. Коротов, С. В. Михалков, В. С. Хелемендик. – М.: Педагогика, 1983-1986. – Т. 4. – 1984. – 398 с. **7. Макаренко А. С.** Воспитание гражданина / сост. Р. М. Бескина, М. Д. Виноградова. – М.: Просвещение, 1988. – 304 с.

Курлішук І. І. Пріоритетні ідеї соціального виховання особистості у педагогічній спадщині А. С. Макаренка

Стаття присвячена дослідженню пріоритетних ідей соціального виховання особистості у теорії і практиці А. С. Макаренка. Автор вдається до аналізу макаренківського розуміння змісту, особливостей структурних елементів, а також цілей соціального виховання. Проведений аналіз теоретичних робіт А. С. Макаренка дозволив виділити такі пріоритетні ідеї соціального виховання особистості як безпосередня залежність мети і задач виховання від соціального замовлення; колективістський, а відповідно, і суспільний характер соціального виховання; що, в свою чергу, не виключає особистісну спрямованість виховання на принципах справжнього гуманізму.

Ключові слова: особистість, колектив, соціальне виховання

Курлищук И. И. Приоритетные идеи социального воспитания личности в педагогическом наследии А. С. Макаренко

Статья посвящена исследованию приоритетных идей социального воспитания личности в теории и практике А. С. Макаренко. Автор прибегает к анализу макаренковского понимания содержания, особенностей структурных элементов, а также целей социального воспитания. Проведенный анализ теоретических работ А. С. Макаренко позволил выделить такие приоритетные идеи социального воспитания личности как непосредственная зависимость цели и задач воспитания от социального заказа; коллективистский, а соответственно, и общественный характер социального воспитания; что, в свою очередь, не исключает личностную направленность воспитания.

Ключевые слова: личность, коллектив, социальное воспитание

Kurlishchuk I. I. The Main Ideas of Social Education in Makarenko's Pedagogical Theory

The article is devoted to research of main ideas of social education of person in theory of education of one of the most famous Ukrainian teacher of 20-30 years of XX century Antona Makarenko. The author analyses the Makarenko's understanding of contents of social education, the main features of structural elements of social education and also the aims of social education. Anton Makarenko describes person, society and collective as the main elements of the process of socialization. The Famous Educator didn't use the term «socialization» but he describes the process witch named as socialization in modern sociology nowadays. The main aim of his social education is a good formed person as an active member of society. Every person can develop the individual and social features only in a collective as a member of it. Collective is an area of personal creation for every member of it. The analyses of Makarenko's theoretical and practical works shows such priority ideas of his social education of young person as direct dependence of purpose and tasks of education from a social order; collectivism and public character of social education that does not eliminate the personality orientation of social education. The author of the article also studies Makarenko's principles of social education as the principle of connection education with life, the principle of respect and requirement every person, the principle of pedagogical optimism.

Key words: person, collective, social education

Стаття надійшла до редакції 12.01.2013 р.

Прийнято до друку 28.02.2013 р.

Рецензент – д. п. н., проф. Савченко С. В.